

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ МАЙБУТНЬОГО ДИПЛОМАТА В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Балануца О. О.

кандидат економічних наук,

Надзвичайний і Повноважний Посол України в Кувейті

orcid.org/0000-0002-3470-9486

balanutsa.alex@gmail.com

Ключові слова: *структурно-функціональна модель, майбутній дипломат, професійна підготовка.*

У статті розроблено структурно-функціональну модель майбутнього дипломата у системі професійної підготовки.

Встановлено, що модель є відображенням сучасних соціальних процесів і тенденцій їх розвитку, основними з яких виступають підвищення ролі особистісного чинника і зростання долі управлінських функцій в загальній структурі професійної діяльності дипломата, що дає змогу формувати модель особистості фахівця, яка найбільше відповідає вимогам часу. Саме вона й має бути покладена в основу вибору змісту освіти і виховання дипломатів, принаймні, на період другого десятиліття ХХІ століття. Подальший хід подій, реальні шляхи розвитку науки і техніки, нові освітні технології дадуть можливість внести в неї відповідні обґрунтовані корективи.

З'ясовано, що модель фахівця повинна носити не констатуючий, пасивно-споглядальний, а навпаки, прогностичний характер, враховувати перспективи, тенденції розвитку науки, техніки у цій галузі. За дотримання вказаних умов модель зможе виконувати евристичні, перетворюючі функції.

Аналіз підходів до визначення поняття моделі фахівця і до формування самої моделі дає змогу зробити висновок про те, що запропонована методологія повністю відповідає сучасним педагогічним концепціям переходу від знаннєвої орієнтації освітнього процесу до діяльної і особистісної його орієнтації.

Тому в процесі побудови перспективної моделі особистості фахівця як певного практичного керівництва, що слугує для обґрунтування й вибору адекватного їй змісту професійної освіти, педагогічних технологій і організації освітнього процесу, ми виходимо з моделі його професійної діяльності та із загальних положень теорії особистості.

У проєктуванні будь-якої сучасної системи підготовки фахівців слід спиратись на те, що зміст освіти необхідно обирати як своєрідну проєкцію змісту професійної діяльності на освітній процес. Тому в основу запропонованої моделі покладено уявлення про фахівця не просто як про дипломата, а як про дипломата-управлінця.

Модель дипломата виступає як сукупність його знань, умінь, навичок і якостей, які відображають державні й суспільні вимоги до нього не лише як до професіонала, але і як до особистості, суб'єкта суспільних стосунків.

STRUCTURAL-FUNCTIONAL MODEL OF A FUTURE DIPLOMAT IN THE PROFESSIONAL TRAINING SYSTEM

Balanutsa O. O.

Candidate of Economical Sciences,

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to the State of Kuwait

orcid.org/0000-0002-3470-9486

balanutsa.alex@gmail.com

Key words: *structural-functional model, future diplomat, professional training.*

The article develops a structural and functional model of the future diplomat in the system of professional training.

It is established that the model is a reflection of modern social processes and trends in their development, the main of which are increasing the role of personal factors and increasing the share of managerial functions in the overall structure of the diplomat's professional activity. It should be the basis for choosing the content of education and training of diplomats, at least for the second decade of the XXI century.

The further course of events, real ways of development of science and technology, new educational technologies will allow to make appropriate reasonable adjustments.

It was found that the model of the specialist should not be ascertaining, passive-contemplative, but, on the contrary, prognostic, take into account the prospects, trends in science and technology in this field. Under these conditions, the model will be able to perform heuristic, transforming functions.

Analysis of the above approaches to defining the concept of specialist model and the formation of the model allows us to conclude that the proposed methodology is fully consistent with modern pedagogical concepts of the transition from knowledge orientation of the educational process to its active and personal orientation.

Therefore, when building a promising model of the specialist's personality as a practical guide that serves to justify and choose the appropriate content of vocational education, pedagogical technologies and organization of the educational process, we proceed from the model of his professional activity and the general provisions of personality theory.

When designing any modern system of training should be based on the fact that the content of education should be chosen as a kind of projection of the content of professional activities in the educational process. Therefore, the proposed model is based on the idea of a specialist not just as a diplomat, but as a diplomat-manager.

The model of a diplomat acts as a set of his knowledge, skills, abilities and qualities that reflect the state and social requirements for him not only as a professional, but also as a person, a subject of public relations.

Постановка проблеми. Актуальність підготовки дипломатів та чинники, що зумовлюють цю потребу, передусім визначаються масштабними трансформаціями у сучасному суспільстві. Сучасний суспільний розвиток, у тому числі міжнародне життя, відзначається безпрецедентним динамізмом, надзвичайною складністю й багатомірністю. Отож учасники світової політики дедалі частіше опиняються перед досі невідомими викликами, які необхідно адекватно оцінити і на які треба дати ефективну відповідь. Зрозуміло, що

це вимагає високого професіоналізму дипломатів і всіх, хто працює у сфері міжнародних взаємин. Відповідно має підвищуватись і рівень професійної підготовки таких фахівців [7, с. 4].

Деякі аспекти професійної підготовки майбутніх дипломатів в Україні стали предметом дослідження вітчизняних науковців: Б. Гуменюк, М. Клепар, С. Корсунський, М. Кулініч, Н. Ластовець, М. Мальського, Ю. Мороз, О. Пушкіна, Ю. Палєєва, В. Третько, Н. Тимошенко, Т. Чебікіна, В. Ціватого та інших вчених. Незважаючи

на інтерес науковців до дослідження питання професійної підготовки майбутніх дипломатів, ця проблема не набула широкого висвітлення в наукових дослідженнях та потребує подальшого вивчення з метою оптимізації системи вищої освіти України. Це зумовлює нове бачення цілей професійної підготовки майбутніх дипломатів, зміну її статусу, посилення її ролі у системі професійної освіти.

Мета статті – розробити структурно-функціональну модель майбутнього дипломата у системі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження.

В. Циватій пов'язує мету сучасної вищої школи української дипломатії з формуванням дипломата, як особи, здатної та здібної до різносторонньої ефективної діяльності і самовдосконалення протягом всього життя [12, с. 17].

Моделювання в педагогіці та сфері професійної підготовки зумовлене пошуком шляхів вдосконалення підготовки фахівців. Однак у педагогіці немає однозначного ставлення до методу моделювання. Донині ведуться дискусії щодо можливості його застосування в цій галузі. Відомо, що основною перевагою методу моделювання є синтез наявних знань про конкретний об'єкт і виявлення найбільш важливих невивчених сторін [9, с. 62]. Для розуміння процедури моделювання, особливо в гуманітарних науках важливим є діалектичний принцип точності й складності: «Для систем, складність яких перевершує деякий пороговий рівень, точність і практичний сенс стають характеристиками», що майже виключають одна одну [4, с. 7]. Ефективність моделювання залежить від первинних теорій і гіпотез, що вказують на межі допустимих у моделюванні спрощень. Тому виникає питання щодо вирішення проблеми адекватності моделі. Цьому аспекту усі дослідники, що використовують метод моделювання, надають особливе значення. Австрійським логіком Куртом Геделем доведені дві відомі теореми про неповноту і несуперечність формальних систем [2, с. 10]. Перша стверджує, що в логіко-математичних системах принципово неможливо формалізувати усю змістовну частину, тобто будь-яка система аксіом є неповною. У другій говориться про неможливість довести несуперечність формальної системи засобами самої цієї системи. Теореми Геделя отримали й загальнонаукову інтерпретацію, згідно з якою для дедуктивної побудови моделі, що точно описує «поведінку» системи будь-якої природи, не існує повного і кінцевого набору відомостей про неї.

У педагогіці, як і в інших науках, дослідницька модель може бути побудована кількома способами: в результаті спостереження за явищем і його осмислення; в результаті процесу дедукції

як окремих випадок певної моделі; в результаті процесу індукції як узагальнення певної моделі. Моделі використовуються або як дослідницький прийом представлення досліджуваного педагогічного об'єкту з метою його пояснення, вивчення, уточнення; або як інструмент, що дає змогу на основі аналізу модельного представлення педагогічного об'єкту впливати на його побудову або функціонування.

Узагальнено моделювання визначається як метод опосередкованого пізнання, за яким для отримання інформації про об'єкт, що вивчається, явище або систему досліджується допоміжний абстрактний об'єкт або структура, які мають певну відповідність з реальними явищами і оригінали з метою отримання узагальнених знань [5]. Якщо виходити з призначення моделі у теоретико-експериментальному дослідженні, то принципово важливим є твердження В. Краєвського і В. Полонського: «Модель – це поступальний результат абстрактного узагальнення практичного досвіду, а не прямий результат експерименту» [6, с. 268]. К. Гнезділова, С. Касярум зазначають, що в дослідженні педагогічних процесів створення моделі є найкращим методом, який надає певну інформацію про процеси, які протікають в так званих «живих системах» [1, с. 8].

У наукових дослідженнях простежується тенденція, яка вказує на те, що побудова моделі полягає у проведенні матеріального або уявного імітування реальних сутностей системи, шляхом створення спеціальних аналогів, в яких відтворюються принципи організації і функціонування цієї системи, визначається мета розвитку проблеми, основні компоненти системи й об'єктивно наявний взаємозв'язок між ними. Як правило, моделі мають лінійний характер і відтворюють зв'язки між складовими системи. Проте складність і своєрідність педагогічних систем вимагає врахування їхньої специфіки у використанні прикладної теорії моделювання [14, с. 57].

У контексті аналізу становлення наукових підходів до розробки моделі фахівця необхідно звернути увагу на наступні факти: використання як тотожних з поняттям «модель фахівця» широкого переліку різного роду дефініцій («образ фахівця», «профіль фахівця», «професіограма», «психограма», «кваліфікаційна характеристика» і так далі), різне цільове призначення вказаного поняття, його широка типологізація тощо.

Результати історичного аналізу проблеми розробки моделі фахівця, свідчать про те, що спочатку її розв'язання було пов'язано з поняттями «відображення», «образ», «образ фахівця». Особливої уваги потребує праця Є. Смірної [10], у якій виокремлюються провідні підходи до інтерпретації поняття «Модель фахівця» як:

– описового аналога, що відбиває засадничі характеристики об'єкту, що вивчається і який є узагальненим образом фахівця певного профілю;

– образу фахівця, що прогнозується на конкретний період часу і документально зафіксованого, наприклад, в паспорті фахівця, що включає опис об'єктивних вимог суспільства до представника конкретної професії;

– образу фахівця, який знаходить відображення у навчальних планах, програмах й інших документах, що регламентують підготовку кадрів.

Модель фахівця Є. Смірної була визначена як еталон, що виступає основою, на якій вища школа може організувати і спланувати свій розвиток. Структура моделі фахівця, тобто увесь перелік документів, що її описують, на думку авторки, повинна включати три блоки:

1. Соціально-професійний, який містить узагальнену інформацію про значущість результатів праці для країни, регіону, підприємства, а також опис умов професійної діяльності, її структури тощо.

2. Основні характеристики діяльності фахівця, тобто перелік питань, що вирішуються, функцій, що виконуються, а також необхідні для цього знання, уміння і навички.

3. Психологічні характеристики (якості особистості, установки, орієнтири, світогляд тощо).

Автором вказувалося на доцільність розгляду моделі фахівця на двох рівнях: макрорівні (країна, регіон, місце роботи) і мікрорівні (умови праці, безпосереднє керівництво, структура і соціально-психологічні особливості колективу, соціально-демографічні характеристики фахівця) [10].

В аспекті аналізу проблеми розвитку і саморозвитку фахівця мають особливу значущість публікації А. Деркача, в яких звертається увага на цільове призначення моделі фахівця, а саме «моделювання прив'язане до конкретної мети цього дослідження і у зв'язку з цим має різний характер. У деяких дослідженнях йдеться відразу про декілька моделей» [3, с. 187–188], а саме про моделі як образні уявлення, цілі, умови, обставини тощо. Автор звертає увагу на те, що значущість структурних компонентів моделі професіонала повинна визначитися виходячи з аспекту, в якому він розглядається: як суб'єкт професійної діяльності; як фахівець, що має кваліфікацію; як особистість; як активний учасник акме-орієнтованого процесу розвитку [3].

Узагальнивши різні наукові підходи до розуміння сутності й значення моделі фахівця-випускника в практиці вищої школи Н. Міщук констатує, що:

– модель випускника – це науково обґрунтований, детально прописаний еталон (зразок, ідеал) особистості майбутнього фахівця, отриманий у результаті вузівської підготовки, який відображає єдність його загальних і професійних якостей;

– розробка моделі здійснюється на основі державних кваліфікаційних вимог до випускників відповідного рівня, ступеня освіти, напрямку підготовки, спеціальності та спеціалізації;

– модель випускника є основним чинником для відбору змісту й форм його реалізації в освітньому процесі ВНЗ [8, с. 40].

Модель фахівця, на нашу думку, повинна носити не констатуючий, пасивно-споглядальний, а навпаки, прогностичний характер, враховувати перспективи, тенденції розвитку науки, техніки у цій галузі. За дотримання вказаних умов модель зможе виконувати евристичні, перетворюючі функції.

Цікавим є підхід, представлений у роботах В. Шадрікова. Аналізуючи тенденції розвитку суспільства у XXI столітті, динаміку вимог до фахівця, реалії створення глобального ринку людського капіталу тощо, він відзначає різке підвищення ролі знанневої складової у розвитку як окремо взятої галузі, так і держави. В зв'язку з цим модель фахівця розуміється ним як «опис того, до чого має бути придатний фахівець, до виконання яких функцій він підготовлений і які якості має. Модель виступає чинником для відбору змісту освіти і форм її реалізації у навчальному процесі» [13, с. 28].

Зростаюча динаміка в усіх сферах розвитку суспільства внесла істотні зміни в образ професіонала і детермінувала потребу в розробці узагальненої моделі фахівця. У структурному плані вказана модель, з одного боку, носить динамічний характер, з іншого – включає вузькопрофесійний і прогностичний компоненти.

Ми спробували підійти до визначення суті поняття «модель фахівця» з позицій найбільш загальних перспективних соціальних вимог до професіоналізму й особистісних якостей, з обов'язковим врахуванням глобальних процесів і визначальних тенденцій розвитку як самого суспільства, так і світової освітньої системи.

Отже, під моделлю фахівця розумітимемо однозначну внутрішньо несуперечливу сукупність найбільш загальних соціальних вимог до рівня його професіоналізму, світоглядних і морально-етичних позицій, загальної і професійної культури і особистісних якостей [11, с. 85].

Таким чином, модель дипломата виступає як сукупність його знань і якостей, які відображають державні й суспільні вимоги до нього не лише як до професіонала, але і як до особистості, суб'єкта суспільних стосунків.

Аналіз думок і різних підходів показав, що узагальнена структура моделі фахівця повинна включати:

– цілі діяльності фахівця;

– функції, до виконання яких він має бути підготовлений;

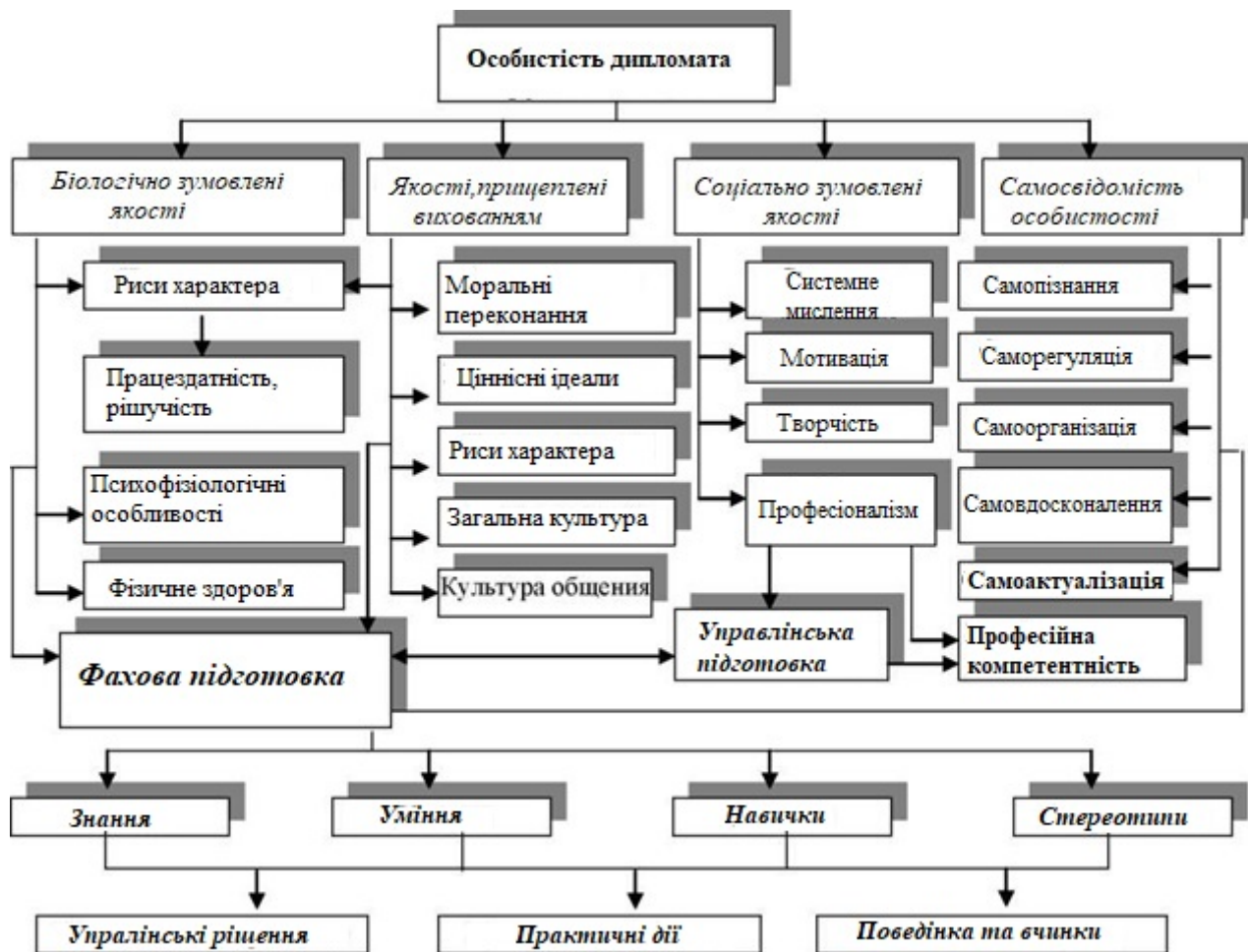

Рис. 1. Модель особистості дипломата

- професійно важливі індивідуальні якості;
- нормативні умови трудової діяльності;
- уміння і навички прийняття і реалізації рішень;
- навички роботи з інформацією, що забезпечує успішність діяльності;
- етапи і установи додаткової освіти дорослих;
- уявлення про особистий сенс діяльності.

Модель є відображенням сучасних соціальних процесів і тенденцій їх розвитку, основними з яких виступають підвищення ролі особистісного чинника і зростання долі управлінських функцій в загальній структурі професійної діяльності дипломата, що дає змогу формувати модель особистості фахівця, яка найбільше відповідає вимогам часу. Саме вона й має бути покладена в основу вибору змісту освіти і виховання дипломатів, принаймні, на період другого десятиліття XXI століття. Подальший хід подій, реальні шляхи розвитку науки і техніки, нові освітні технології дадуть можливість внести в неї відповідні обґрунтовані корективи.

Аналіз розглянутих вище підходів до визначення поняття моделі фахівця і до формування

самої моделі дає змогу зробити висновок про те, що запропонована методологія повністю відповідає сучасним педагогічним концепціям переходу від знаннєвої орієнтації освітнього процесу до діяльної і особистісної його орієнтації.

Тому в процесі побудови перспективної моделі особистості фахівця як певного практичного керівництва, що слугує для обґрунтування і вибору адекватного їй змісту професійної освіти, педагогічних технологій і організації освітнього процесу, ми виходимо з моделі його професійної діяльності та із загальних положень теорії особистості. Зазначимо, що ми керуємося вказаними нижче принциповими положеннями.

По-перше, практично кожен дипломат все більше стає керівником або, щонайменше, виконує значний обсяг управлінських функцій, що вимагає від нього певного обсягу психолого-педагогічних й управлінських знань, умінь і навичок. З подальшим розвитком ринкових відносин кількість фахівців, яким доведеться на професійному рівні управляти діяльністю колективів, неухильно зростатиме.

По-друге, у проектуванні будь-якої сучасної педагогічної системи підготовки фахівців слід

виходити з того, що зміст освіти необхідно обирати як своєрідну проекцію змісту професійної діяльності на освітній процес. Тому в основу запропонованої моделі покладено уявлення про фахівця не просто як про дипломата, а як про дипломата-управлінця.

Це бачення склало суть запропонованої програми управлінської і фахової підготовки дипло-

матів. З урахуванням цих положень модель фахівця можна представити за допомогою схеми, наведеної на рис. 1.

Висновки. Отже, модель дипломата виступає як сукупність його знань, умінь, навичок і якостей, які відображають державні й суспільні вимоги до нього не лише як до професіонала, але й як до особистості, суб'єкта суспільних стосунків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гнезділова К.М., Касярум С.О. Моделі та моделювання у професійній діяльності викладача вищої школи : навч. посіб. Черкаси : Вид. Чабаненко Ю.А., 2011. 124 с.
2. Дахин А.Н. Педагогическое моделирование. Москва : 2001. С. 10.
3. Деркач А.А. Акмеологические основы развития профессионала. Москва : МПСИ; Воронеж : НПО «МОДЭК», 2004. 752 с.
4. Заде Л. Основы нового подхода к анализу сложных систем и процессов принятия решений. *Математика сегодня*. 1974. С. 5–49.
5. Корнев Г.П., Непрокина И.В. Физические модели : методическое пособие для системы повышения квалификации учителей физики. Тольятти, 1993.
6. Краевский В. В., Полонский В. М. Методология для педагога: теория и практика. Волгоград: Перемена, 2001. 324 с.
7. Мальський М., Мороз Ю. Підготовка фахівців міжнародників в умовах трансформації міжнародної системи. *Вісник Львівського університету. Серія: «Міжнародні відносини»*. 2012. Вип. 30. С. 3–8.
8. Міщук Н. Методологічні аспекти проблеми формування моделі фахівця – випускника ВНЗ. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: «Педагогіка»*. 2008. № 5. С. 30–41.
9. Сас Н. Модель професійної підготовки майбутніх керівників навчальних закладів до інноваційного управління. *Ukrainian professional education*. 2017. Вип. 1. С. 62–73.
10. Смирнова Е.Э. Пути формирования модели деятельности специалиста с высшим образованием. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1977. 216 с.
11. Стратегия гуманизма: из опыта работы науч.-учеб. комплекса НТУ «ХПИ» – ХГУ «НУА» / В. И. Астахова [и др.]; ред. Л.Л. ТОВАЖНЯНСКИЙ; Национальный технический ун-т «ХПИ», Народная украинская академия. Харьков : НУА, 2004. 212 с.
12. Ціватий В.Г. Дипломатія і підготовка дипломата ХХІ століття: традиції, інновації, моделі. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2004. Вип. 10(1). С. 11–31.
13. Шадриков В.Д. Нова модель фахівця : інноваційна підготовка і компетентнісний підхід. *Вища освіта сьогодні*. 2004. № 8. С. 26–31.
14. Шапран Ю.П. Особенности моделирования профессиональной подготовки учительских кадров с позиций компетентностного подхода. *Педагогика высшей школы*. 2015. № 1(1). С. 56–59.

REFERENCES

1. Hnezdilova K.M., Kasyarum S.O. (2011) Modeli ta modelyuvannya u profesiyniy diyal'nosti vykladacha vyshchoyi shkoly [Models and modeling in the professional activity of a higher school teacher]: navch. posib. Cherkasy: Vyd. Chabanenko Y.A. 124 s.
2. Dakhin A.N. (2001) Pedagogicheskoye modelirovaniye [Pedagogical modeling]. M. S. 10.
3. Derkach A.A. (2004) Akmeologicheskkiye osnovy razvitiya professionala [Acmeological foundations of professional development]. M.: MPSI; Voronezh: NPO "MODEK". 752 s.
4. Zade L. (1974) Osnovy novogo podkhoda k analizu slozhnykh sistem i protsessov prinyatiya resheniy [Foundations of a new approach to the analysis of complex systems and decision-making processes]. *Matematika segodnya*. S. 5–49.
5. Kornev G.P., Neprokina I.V. (1993) Fizicheskkiye modeli [Physical models]: metodicheskoye posobiye dlya sistemy povysheniya kvalifikatsii uchiteley fiziki. Tol'yatti, 1993.
6. Krayevskiy V.V., Polonskiy V.M. (2001) Metodologiya dlya pedagoga: teoriya i praktika [Methodology for a teacher: theory and practice]. Volgograd: Peremena. 324 s.
7. Mal's'kiy M., Moroz Y. (2012) Pidhotovka fakhivtsiv mizhnarodnykiv v umovakh transformatsiyi mizhnarodnoyi systemy [Training of international specialists in the transformation of the international system]. *Visnyk L'vivskoho universytetu. Seriya: Mizhnarodni vidnosyny*. Vyp. 30. S. 3–8.

8. Mishchuk N. (2008) Metodolohichni aspekty problemy formuvannya modeli fakhivtsya – vypusknika VNZ [Methodological aspects of the problem of forming a model of a specialist – a university graduate]. *Naukovi zapysky Ternopil's'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatyuka*. Ser. Pedahohika. № 5. S. 30–41.
9. Sas N. (2017) Model' profesiynoyi pidhotovky maybutnikh kerivnykiv navchal'nykh zakladiv do innovatsiynoho upravlinnya [Model of professional training of future heads of educational institutions for innovation management]. *Ukrainian professional education*. Vyp. 1. S. 62–73.
10. Smirnova Ye.E. (1977) Puti formirovaniya modeli deyatel'nosti spetsialista s vysshim obrazovaniyem [Ways of forming a model of the activity of a specialist with higher education]. L.: Izd-vo LGU. 216 s.
11. Strategiya gumanizma [The strategy of humanism]: iz opyta raboty nauch.-ucheb. kompleksa NTU “KHPI” – KHGU “NUA” / V.I. Astakhova [i dr.]; red. L. L. Tovazhnyanskiy; Natsional'nyy tekhnicheskyy un-t “KHPI”, Narodnaya ukrainskaya akademiya. KH.: NUA, 2004. 212 s.
12. Tsivatyy V.H. (2004) Dyplomatiya i pidhotovka diplomata XXI stolittya: tradytsiyi, innovatsiyi, modeli [Diplomacy and training of a diplomat of the XXI century: traditions, innovations, models]. *Naukovyy visnyk Dyplomatychnoyi akademiyi Ukrayiny*. 2004. Vyp. 10(1). S. 11–31.
13. Shadrykov V.D. (2004) Nova model' fakhivtsya : innovatsiyna pidhotovka i kompetentnostnyy pidkhid [New model of the specialist: innovative training and competence approach]. *Vysshcha osvita s'ohodni*. № 8. S. 26–31.
14. Shapran YU.P. (2015) Osobennosti modelirovaniya professional'noy podgotovki uchitel'skikh kadrov s pozitsiy kompetentnostnogo pokhoda. [Peculiarities of modeling professional training of teachers from the standpoint of a competence-based approach]. *Pedagogika vysshey shkoly*. № 1(1). S. 56–59.